

گنجینه‌هایی منسوب به امام اول

در حرم مطهر رضوی کتب و آثاری که دارای نشانی از امیرالمؤمنین(ع)باشند تنها به هفدهمین گنجینه موزه آستان متوقف نیستند. موزه قرآن و نفایس آستان قدس رضوی نیز دارای آثاری نفیس منسوب به این امام بزرگوار است. در این موزه ۱۷ قرآن فوق العاده نفیس با دستخط منسوب به ائمه اطهار(ع)

السعيد من وجد فی نفسه خلوة يشغل بها

خوشبخت کسی است که برای نفس خود خلوت و فراغتی یابد و به کار اصلاح آن پردازد.

برش

شرح‌های نهج‌البلاغه

در این گنجینه ویرتین‌هایی نیز به آثار نفیسی از شروخی بر نهج‌البلاغه اختصاص یافته است که از آن جمله می‌توان به ترجمه منظوم ۱۰۰ کلمه قصار امام علی(ع) کتابت شده در سال ۱۱۰۱ هجری، النفایس منتخب خطبه‌های نهج‌البلاغه اثر یکی از علمای اهل سنت به نام الفاروقی سده ۸، مصباح السالکین؛ مشهورترین شرح نهج‌البلاغه در سده هفتم هجری و شرح نهج‌البلاغه اثر ابن ابی الحدید کتابت شده در سده ۸ اشاره کرد.

زهر از نگنه

«امیرمؤمنان علی(ع)، سرچشمه فصاحت است و آیشخور بلاغت، فصاحت خورابه کلام حضرتش آراید تا به جمال رسد و بلاغت در کنار او زاید و به کمال رسد. خطیبان بر جای پایش گام نهادند و واعظان از خواندن کلام او نام یافتند. در گفتار او رنگی از علم خداست و بویی از گفتار مصطفی(ص). دریایی است خروشان و اقیانوسی است بی کران. درهای بلاغت را برای بیننده می‌گشاید و مطلوبش را بدو نزدیک می‌کند. هرچه دانشمند و دانش آموز بخواهد در آن هست و مطلوب بلیغ و زاهد در آن موجود و نمایان»؛ این همنشینی زیبایی واژه‌ها، توصیف مختصری از کلام مولای مؤمنان حضرت علی(ع) است. توصیفی که سید محمدرضا فاضل هاشمی، کارشناس نسخ خطی و قرآن کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی در ابتدای گفت‌وگویمان درباره نسخ نفیس گنجینه نهج‌البلاغه آستان قدس رضوی بیان می‌کند.

■ گنجینه حکمت‌ها

«نهج‌البلاغه» کتابی است که بیشتر ما آن را روی طاقچه‌خانمان از همان کودکی کنار آینه و قرآن دیده‌ایم و از بزرگ‌ترها درباره‌اش شنیده‌ایم که برابر قرآن است. منبعی ارزشمند از کلام مولاعلی(ع) که تفسیر روشنی از آیات الهی است تاره‌ار برای مؤمنان روشن‌تر کند. فاضل هاشمی در ابتدا توصیف زیبایی از این منبع گرانتقدر شیعی ارائه می‌دهد: «نهج‌البلاغه، گفتارهایی از همه فنون و مجموعه‌ای از همه گون؛ از آداب و پند، نامه، خطبه‌های کوتاه و بلند است، کتابتی از سخنان فصیح که همه در امور دین و دنیا راه کار می‌آید».

او در ادامه به جایگاه تاریخی نهج‌البلاغه در میان اندیشمندان سخن می‌گوید: «نهج‌البلاغه با اوصاف ذکر شده و محتوای عظیم علمی و اخلاقی، همواره از قرن چهارم هجری قمری مورد توجه علما و دانشمندان اسلامی بوده و شرح و تفسیرهای فراوانی برای فهم بیشتر آن نوشته شده و تلخیص، اقتباس و ترجمه‌های زیادی از آن به نظم و نثر به زبان‌های فارسی، انگلیسی و فرانسوی پدید آمده و خوشنویسان و مؤلفان به رونویسی، کتابت، تذهیب و تزئین کتب نهج‌البلاغه پرداخته‌اند».

■ نسخه‌هایی به قدمت تاریخ اسلام

مجموعه کتابخانه آستان قدس رضوی که پیشینه‌ای بیش از هزار و ۱۰۰سال دارد، با داشتن بیش از ۷۵۰ نسخه نفیس از نهج‌البلاغه خطی و چاپ سنگی با شرح و حاشیه، تعلیقه و ترجمه، یکی از غنی‌ترین مجموعه‌ها در جهان است. به همین سبب کمتر از دو سال پیش، مدیران سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌های آستان قدس رضوی تصمیم به راه‌اندازی هفدهمین گنجینه این مجموعه با نام گنجینه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه گرفتند که در آن، ۳۳ نسخه نهج‌البلاغه و ۳۱ نسخه صحیفه سجادیه در معرض نمایش عموم قرار گرفته است. در ادامه گفت‌وگو مروری داریم بر تعدادی از نفایس موجود در این گنجینه که از نظر قدمت، هنر و کتابت کم‌نظیر هستند.

کهن‌ترین نسخه این گنجینه نخستین نهج‌البلاغه‌ای است که فاضل هاشمی درباره آن می‌گوید: «قدیمی‌تر تین نهج‌البلاغه تاریخ‌دار این مجموعه، نهج‌البلاغه‌ای مربوط به قرن ششم هجری و به خط محمد بن محمد بن احمد النقیب است. این نسخه که در سال ۵۴۴ هجری قمری کتابت شده، دارای ۱۷۴ برگ در اندازه ۱۵ در ۱۹ سانتیمتر است. عناوین آن به خط رقاع و به شگرف و در بعضی موارد رنگار و به خط نسخ معرب ۱۷ سطری کتابت شده است. همچنین این کتاب دارای جلد تیماج قهوه‌ای بسیار زیبایی است. در این نسخه که توسط مرحوم فاضل خان در ۱۰۶۵ هجری قمری وقف کتابخانه آستان قدس رضوی شده، علاوه

بر متن کامل نهج‌البلاغه، در انتهای کتاب درباره نقش مَهرهای حضرت علی(ع) و تجلیل از نهج‌البلاغه، مطالبی عنوان شده است.»

یکی دیگر از قدیمی‌ترین نهج‌البلاغه‌های گنجینه رضوی نسخه‌ای است که توسط سید رضی(ره) کتابت شده است. این کارشناس نسخ خطی می‌گوید: «این نسخه مربوط به قرن پنجم هجری قمری است که به خط نسخ ممتاز ۱۵ سطری به شیوه ابن‌یواب کتابت شده

در معرض نمایش است. از این تعداد، پنج قرآن نفیس دارای رقم است یعنی در آخر آن قرآن‌ها نوشته شده: «کَتَبَهُ عَلِيّ بْن أَبِيطَالِبٍ»، «کَتَبَهُ حسن بن علی» و... همچنین چند جلد قرآن و جزوه قرآنی نفیس منسوب به دستخط مبارک حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) در مخزن کتابخانه آستان قدس رضوی

■ در نهج‌البلاغه به جست‌وجوی امام بروید

اینکه ما حافظ را شاعر و ارسطو را فیلسوف می‌دانیم یا ابن‌سینا را طبیب و حکیم می‌خوانیم به دلیل آثار شان است. جایگاه امام علی(ع) هم از

■ روی آثار آن حضرت(ع) آشکار می‌شود؛ بیش از ۵۰۰ دعا از امیرالمؤمنین(ع) به ما رسیده که تنها ۳۰ مورد آن در نهج‌البلاغه آمده است. همچنین است بیش از ۱۰ هزار کلمه قصار و نامه‌های سراسر حکمت آن حضرت(ع). با اینکه معاویه

برای جلوگیری از نشر معارف امیرالمؤمنین(ع) هزینه می‌کرد و به دستور او ۲۰ سال خلافتش روی منابر سب حضرت(ع) می‌شد، اما فضائل مولای متقیان(ع) مخفی نماند و حتی اهل سنت چندین شرح بر نهج‌البلاغه نوشته‌اند. چراکه ایشان

■ معرفی یکی از نفیس‌ترین نهج‌البلاغه‌های خطی گنجینه رضوی

برادران نفیس قرآن

میراث

تنها مجموعه بزرگ نگهداری آثار تاریخی نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه، در حرم مطهر رضوی ایجاد شده است

گنجینه حکمت و نیایش

چراغ‌راه و تسکین‌جسم را می‌توان لایه‌لای ورقه‌های این کتاب‌ها جست‌وجو کرد، حروفی که به هم پیوسته هستند اما فقط کلمه تولید نمی‌کنند، بلکه مسیر زندگی و راه رسیدن به خدا را نشان می‌دهند. این تعریفی از نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه است. دو اثر گرانبهایی که سخنان گهربار امیرالمؤمنین(ع) و نیایش‌های حضرت سجاد(ع) را در خود دارند.

از این کتب تاریخی و پر محتوایه عنوان دو گنجینه ارزشمند معارف اسلام و شیعه یاد می‌شود که علاوه بر عامه مردم، به واسطه غنای محتوایی مورد تحقیق و پژوهش محققان و اهل علم هستند.

از این دو اثر کهن معرفتی و دینی، نسخه‌های ارزشمندی در موزه‌ها و دانشگاه‌های مختلف دنیا وجود دارد. موزه آستان قدس رضوی هم با داشتن ۷۰۰ جلد نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه و کتاب‌های مرتبط با آن مانند شرح و تفسیر و ترجمه، مجموعه‌ای جامع و بزرگ را در این راستا مهیا کرده است.

■ گنجینه‌ای به وسعت نگاه امام اول و چهارم(ع)

مجموعه موزه‌های آستان قدس رضوی با بیش ۹ هزار اثر موزه‌ای، یکی از معدود موزه‌های دنیاست که به صورت شی‌محور اداره می‌شود و با پشتوانه‌ای بزرگ سعی در معرفی هر چه‌بتر منابع موجود دارد. مجموعه موزه‌های رضوی در حال حاضر ۱۷ گنجینه قرآن و نفایس، گنجینه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه، هدایای رهبر معظم انقلاب، تالار استاد محمود فرشچیان، تاریخ حرم رضوی، فرش، مردم‌شناسی، مدال، سکه، اسکناس، ظروف، آبریان، نجوم، ساعت، مدال، سلاح و هنرهای تجسمی از جمله پر بازدیدترین موزه‌های کشور با فاصله زیادی از سایر موزه‌ها محسوب می‌شود. حدود ۱۵ ماه پیش بود که مدیران سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌های آستان قدس رضوی، هفدهمین گنجینه خود را به دو کتاب دینی ارزشمند شیعیان اختصاص دادند. «گنجینه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه» نامی است که بر این بخش نفیس نهاده شده است. این مجموعه ارزشمند با هدف حفظ و معرفی ظرفیت‌های دو اثر امام اول و چهارم شیعیان(ع) در جوار موزه قرآن راه‌اندازی شده است.

این فضای تخصصی برای دو اثر ارزشمند مورد اشاره به عنوان نخستین و تنها گنجینه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه دنیا شناخته می‌شود که در مساحتی ۴۰۳ مترمربعی در طبقه اول ساختمان موزه قرآن و نفایس به بهره‌برداری رسیده است. در این گنجینه ۶۰ نسخه خطی نفیس شامل ۲۳ نسخه نهج‌البلاغه و ۳۱ نسخه صحیفه سجادیه از مجموع ۶۵۰ نسخه نفیس نهج‌البلاغه و ۲۶۰ نسخه ارزشمند صحیفه سجادیه موجود در مرکز نسخ خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی انتخاب شده و به نمایش درآمده است.

■ نفایسی از سده ۱۳ تا هجری

کهن‌ترین نسخه نهج‌البلاغه در این گنجینه متعلق به سال ۵۴۴ هجری قمری کتابت شده توسط محمد بن محمد بن احمد النقیب است که سال ۱۰۶۱ توسط نواب فاضل خان وقف آستان مقدس رضوی شده است.

در این بخش همچنین نسخه‌های نفیس دیگری از سده‌های ۶ تا ۱۳ هجری به چشم می‌خورد که به صورت اهدا و یا خریداری به این مجموعه عظیم افزوده شده‌اند.

■ شرح‌های نهج‌البلاغه

در این گنجینه ویرتین‌هایی نیز به آثار نفیسی از شروخی بر نهج‌البلاغه اختصاص یافته است که از آن جمله می‌توان به ترجمه منظوم ۱۰۰ کلمه قصار امام علی(ع) کتابت شده در سال ۱۱۰۱ هجری، النفایس منتخب خطبه‌های نهج‌البلاغه اثر یکی از علمای اهل سنت به نام الفاروقی سده ۸، مصباح السالکین؛ مشهورترین شرح نهج‌البلاغه در سده هفتم هجری و شرح نهج‌البلاغه اثر ابن ابی الحدید کتابت شده در سده ۸ اشاره کرد.

■ هنری برای آذین‌بندی دیوارها

هنر دیگری نیز به دیوارهای این گنجینه زیبایی بخشیده است. هنری از جنس تابلوهای گرافیکی که ۱۷ موضوع معرفی امام علی(ع)، معرفی نهج‌البلاغه، معرفی سیدرضی(ره)، محتوای نهج‌البلاغه، مصادر نهج‌البلاغه، ۱۴ کلمه قصار از امام علی(ع) در نهج‌البلاغه، معرفی شرح‌ها و شارحان نهج‌البلاغه، معرفی ابن ابی الحدید، معرفی ترجمه‌ها و مترجمان نهج‌البلاغه، معرفی امام زین‌العابدین(ع)، معرفی صحیفه کامله سجادیه، محتوای صحیفه سجادیه، تعلیقات حواشی تکلمه و مستدرکات، معرفی شرح‌ها و شارحان صحیفه، معرفی ترجمه‌ها و مترجمان نهج‌البلاغه، متن دست‌نوشته امام خمینی(ره) و صحیفه سجادیه از دیدگاه علمی شیعه و اهل سنت را شامل می‌شود.

■ خلق اثری معرفتی از دل سبزواری

نسخه‌ای از نهج‌البلاغه، تهیه شده توسط محمد بن محمد بن احمد نقیب در صفر ۵۴۴ قمری در سبزواری درون این گنجینه به چشم می‌خورد. این نسخه که سومین نسخه قدیمی جهان است، توسط نواب فاضل خان در ۱۰۶۵ قمری وقف شده و اکنون با قدمت و البته محتوای ارزشمندش زینت‌بخش این گنجینه است.

■ پنهان در دل دیوارهای حرم

اثری به جا مانده از قرن پنجم هجری قمری، دیگر نسخه ارزشمند این گنجینه است. این نسخه از صحیفه سجادیه با نام «الصحیفه السجادیة الکامله» کهن‌ترین صحیفه سجادیه حاضر در کتابخانه‌های دنیاست که در شوال ۴۱۶ توسط ابوعلی حسن بن ابراهیم بن محمد زامی(جامی) هیصمی و به روایت از محمد بن علی ابوبکر کرمانی کتابت شده است. دسترسی به این اثر ماندگار هم داستان خودش را دارد. می‌گویند سال ۱۳۴۸ شمسی هنگام اجرای طرح توسعه حرم مطهر رضوی و به صورت اتفاقی کشف شده و اکنون به همراه قدیمی‌ترین نسخه نهج‌البلاغه، دو مورد از نفایس بی‌نظیر این گنجینه هستند.

کتاب‌هایی به‌جا مانده از قرن ششم تا سیزدهم هجری قمری، با محتوای صحیفه سجادیه از دیگر آثار موجود در گنجینه هستند. این آثار ارزشمند شامل متن صحیفه کامله، شرح صحیفه سجادیه، ترجمه و... می‌شود. این کتاب‌ها از نظر قدمت، کتابت و کتاب‌آرایی جزو نفایس به‌شمار می‌آیند و همه روزه به جزایام تعطیل در گنجینه نهج‌البلاغه و صحیفه موزه قرآن و نفایس در دیدگاه بازدیدکنندگان قرار می‌گیرند.

است. این اثر ارزشمند دارای ۱۷۰ برگ است و با نسخه‌هایی به خط جامع (سید رضی) نوشته شده است. عناوینش به ثلث جلی است و بر

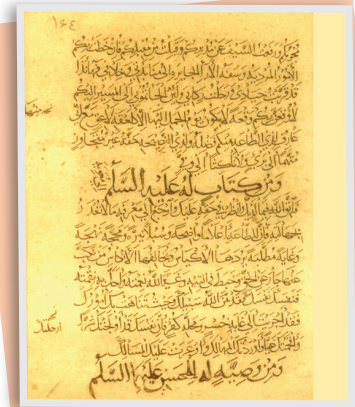
کاغذ حنایی آهار مهره سمرقندی نگارش شده است. ۱۰ برگ اول و پنج برگ آخر کسرنویسی شده و در مجموع ۱۷۰ برگ است. این نسخه

که معلق به حواشی مختصر است توسط فخرالدین نصیری امینی (مجموعه دار مشهور) در اردیبهشت

که به خط کوفی اولیه روی پوست کتابت شده از ارزش زیادی برخوردار است، بی‌تردید در قرن اول به دست مبارک حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) کتابت شده است. در موزه قرآن آستان قدس رضوی، علاوه بر قرآن منسوب به امیرالمؤمنین(ع)، آثار ارزشمند و گرانتقدر دیگری مرتبط با این حضرت نیز وجود دارد.

شخصیتی بین‌المللی و جهانی هستند؛ از جرج جرداق مسیحی گرفته تا ابن ابی‌الحدید و شیخ محمد عبده تا حتی معتقدان به ادیان غیرابراهیمی زبان به تحسین حضرت(ع) و بیان فضائلشان گشوده‌اند!

۵۶ وقف آستان قدس رضوی شده است.

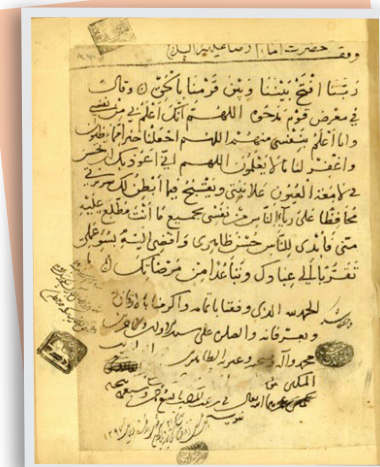

نهج‌البلاغه کتابت شده به خط حسن بن محمد بن عبدالله بن جعفری حسنی سومین نسخه است که وی درباره آن توضیح می‌دهد: «این نسخه از نهج‌البلاغه در ذی القعدة ۶۳۱ هجری به خط حسن بن محمد بن عبدالله بن جعفری حسنی سبط سید امام ابی‌الرضا الراوندی و به خط نسخ کهن نوشته شده است. در هر صفحه ۱۳ سطر به شیوه ابن‌یواب در ۲۲۶ برگ کتابت شده است. در صفحه اولش بسمله به خط کوفی وجود دارد و اطراف آن دارای تذهیب ساده است. این نسخه که از جهت قدمت، کتابت، کامل بودن و تزئینات در خور توجه است، بهمن ۱۳۸۹ از حجت‌الاسلام سید مرتضی رضوی کشمیری خریداری شده است.

سیدمرتضی فاطمیان - آستان قدس رضوی

چهارمین نسخه، نهج‌البلاغه‌ای کتابت شده به شیوه یاقوت مستعصمی است که فاضل‌هاشمی درباره آن توضیحاتی ارائه می‌دهد: «این اثر، منتخبی است از نهج‌البلاغه که جامع آن را در سه مقصد و یک خاتمه (فی الدعوات) گردآوری کرده است. مقاصد آن عبارت‌اند از الخطب والتحامید، الحکم و المواعظ و الکتب. خط استفاده شده در آن، نسخ و در حد عالی به سبک یاقوت مستعصمی است. این نسخه در رجب المرجب ۷۵۹ کتابت شده است. ۹۷ ورق این نسخه ارزشمند از جنس کاغذ نخودی سمرقندی در اندازه ۱۵ در ۱۹ سانتیمتر است که در جلد تیماج وقف شده توسط شیرا احمد تونی جا گرفته‌اند.

آخرین نسخه که فاضل هاشمی آن را معرفی می‌کند قدمت حدود ۷۰۰ ساله دارد. کاتبش علی بن علی موسوی الطبری بوده و آن را در ۷۷۷ هجری قمری نگاشته است. او در هر صفحه از این نسخه ۱۳ سطر به خط نسخ گنجانده و عناوین را به قلم رقاع و شگرف

نوشته است. این نسخه ۲۸۳ ورق از جنس کاغذ حنایی آهار مهره در اندازه ۱۴ در ۱۹ سانتیمتر دارد که همگی در جلدی از تیماج ضربی قهوه‌ای رنگ قرار گرفته‌اند.

